

TRANSPORT VA AVTOMOBIL TRANSPORTLAR HAQIDA TUSHUNCHA

Saydalimov Sirojiddin Murodullayevich

Òzbekiston Respublikasi Dàvlat xavfsizlik xizmati Chegara qòshinlari
"Yosh chegarachilar" harbiy- akademik litseyi Avtotransport vositalari
haydovchilarini tayyorlash fani o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6558799>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 01-may 2022

Ma'qullandi: 10- may 2022

Chop etildi: 15- may 2022

KALIT SO'ZLAR

transport,temir yo'l,
avtomobil, quvur yo'llari,
dengiz va daryo transporti,
aviatsiya, tramvay,,
trolleybus, metropolitan,
"O'zbekiston avtomobil
transporti" davlat
aksiyadorlik korporatsiyasi

ANNOTATSIYA

*Transport insoning uzog'ini yaqin qiladigan, og'irini
yengil qiladigan vosita hisoblanadi. Ushbu maqolada
transport vositalari va ularning turlari, hamda
avtotransport vositalari haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

Transport (lotincha transporto — tashiyman) — ijtimoiy moddiy ishlab chiqarish tarmog'i . yuklarni va yo'lovchilarni bir joydan ikkinchi joyga eltishni, mamlakat viloyat va tumanlari, korxonalari, xalq xo'jalik tarmoqlari o'rtasida, shuningdek, mamlakat ichida ayirboshlash va aloqani ta'minlaydi.

Quyidagi transportlar mavjud: yer usti transporti (temir yo'l, avtomobil, quvur yo'llari), suv transporti (dengiz va daryo), havo transporti (aviatsiya). Mamlakatlar o'rtasida tashqi savdoning o'sishi dengiz kemachiligining rivojlanishiga turtki berdi. Avtotransport 19-asrning oxirida paydo bo'ldi, 20-asrning 20-yillarida qisqa masofaga yuk va yo'lovchilar tashishni amalga oshirib, temir yo'l va daryo Transport bilan raqobat qila boshladi. Fuqaro havo transporti 20-asrning 1-

choragida vujudga keldi. 20-asr boshlariga qadar O'zbekistonda yuk va yo'lovchilar, asosan, temir yo'l, otulov transportlarida, tuya, xachir va boshqa yuk tashuvchi hayvonlarda tashilgan. 20-asrning 20-yillaridan avtomobil va xavo transporti, yirik sanoat korxonalari qurilishi bilan sanoat transporti vujudga keldi. 80-yillar oxiriga kelib respublika transportining moddiytexnika bazasi birmuncha yaxshilandi. Sanoat va qishloq xo'jaligi.da ishlab chiqarish.ning o'sishi, keng miqyosdagi kapital qurilishi va transport moddiytexnika bazasining yuksalishi bilan yuk va yo'lovchilar tashish hajmlari ham orta bordi.

Respublika mustakillikka erishganidan keyin transportning xalq xo'jaligiga va ahrliga xizmat ko'rsatishini tubdan yaxshilash va transportni boshqarish

tizimini takomillashtirish maqsadlarida "O'zbekiston havo yo'llari" milliy aviakompaniyasi (1992-yil 28-yanvar), "O'zbekiston avtomobil transporti" davlat aksiyadorlik korporatsiyasi (1993-yil 8-yanvar), "O'zbekiston temir yo'llari" davlat aksiyadorlik kompaniyasi (1994-yil 7-noyabr) va boshqa idoralar tashkil etildi. Mamlakatda transport korxonalarini davlat ishtirokidagi aksiyadorlik, ochiq turdagi aksiyadorlik, mas'uliyati cheklangan jamiyatlarga, jamoa korxonalariga aylantirildi. Respublikada avtotransport vositalarining bir qismi (avtobuslar, yuk va yengil mashinalar) jamoa xo'jaliklari, fuqarolarning mulkiga aylandi.

O'zbekiston Respublikasida umumiy foydalaniladigan yuk va yo'lovchilar tashuvchi transportning barcha turi — temir yo'l, avtomobil, aviatsiya, shahar elektr transporti (tramvay, trolleybus, metropoliten), daryo transporti, quvur yo'llari transporti, shuningdek, umumiy foydalanilmaydigan (sanoat) transporti turlari — temir yo'l, avtomobil, tasmali transport, osma arqon transporti rivoj topgan (yana quyidagilar Avtomobil transporti, Daryo transporti, Dengiz transporti, Havo transporti, Temir yo'l transporti, Shahar transporti).

Vazirlar Mahkamasi tomonidan «Transport vositalarini majburiy texnik ko'rikdan o'tkazish tartibini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qaror qabul qilindi. Qarorga muvofiq, 2021-yil 1-sentabrdan barcha transportlarga texnik ko'rikdan o'tgani to'g'risidagi talonlarni berish amaliyoti bekor qilinadi (xorijiy davlatlarga chiqadigan transportlar bundan mustasno). Shuningdek, qaror bilan transport vositalarini majburiy texnik ko'rikdan

o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizom ham tasdiqlandi

Avtomobil transporti -yuk va yo'lovchilarni relssiz yo'llarda tashishga mo'ljallangan transport turi. Xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarida keng foydalaniladi. Bajaradigan ishiga qarab umumiy foydalanilmaydigan (ayrim korxonalar, tashkilotlar uchun xizmat qiladigan) Avtomobil transporti hamda qaysi tashkilotga mansubligidan qat'i nazar yo'lovchi va yuk tashuvchi umumiy foydalanishdagi Avtomobil transporti ga bo'linadi. Shuningdek shaxsiy foydalanishdagi yengil va yuk avtomobillari, avtobuslar ham mavjud (qarang Avtomobil). Avtomobillarning har qanday yo'llarda yura olishi, yo'lni tez o'zgartira olishi, yuk ortish va tushi-rish joylariga bevosita bora olishi, yuk hamda yo'lovchilarni bir transport turidan ikkinchisiga o'tkazmay tashishga imkon beradi. Natijada yo'lovchi va yuk tashish tezlashadi. Avtomobil transporti sanoat va qishloq xo'jaligi, markazlashgan tartibda xalqaro, shaharlararo va mahalliy yo'llarda tashishda qo'llaniladi. Avtomobil transporti aviatsiya, dengiz va daryo transporti, shuningdek temir yo'l transporti bilan uzviy bog'langan. Avtomobil transporti uncha uzoq bo'lmagan masofalar uchun foydalanishda eng qulay transport turi hisoblanadi. Avtomobil transporti 19-asr oxirida paydo bo'ldi, 20-asrning 20-yillaridan qisqa masofalarga yuk va yo'lovchi tashishda temir yo'l va daryo transporti bilan raqobat qila boshladi. Mamlakatlar avtomobil parkining asosiy qismi yi-rik ixtisoslashtirilgan yuk va yo'lovchi tashish korxonalarini va birlashmalari tarkibiga kiradi. Bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda tashilgan yuklarning umumiy hajmida

Avtomobil transporti hissasi katta salmoqqa ega. Buyuk Britaniya, Fransiya, GFR, Yaponiya, Kanada, Rossiyada Avtomobil transporti taraqqiy etgan. AQShda yuk avtomobil parki turli sa-noat va savdo kompaniyalari, korxonalar va ayrim shaxlarga tegishli bo'lib, jami avtotransport vositalarining 10% umu-miy foydalanishdagi yuk tashish kompaniyalariga to'g'ri keladi. O'zbekistonda A.T. 20-asr boshlarida paydo bo'ldi, unga qadar ot-ulov asosiy transport vositasi bo'lgan. Dastlabki avtobus katnovi 1906 yilda Farg'ona – Marg'ilon marshrutida yo'lga qo'yilgan. Toshkentda birinchi avtobus 1909 yil dekabrda qatnay boshladi, 1910 yil chet ellarda ishlab chiqarilgan 8 ta kichik va 1 ta 40 o'rinli avtobus ishladi. 1921 yilda Avtomobil transporti ixtiyorida 40 yengil va 15 yuk avtomobili hamda Toshkent avto-mobil ta'mirlash ustaxonasi bo'lgan. 30-yillarda Avtomobil transporti rivojlanishi bilan qattiq qoplamali yo'llar qurilishi boshlandi, ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish korxonalari, kadrlar tayyorlaydigan o'quv yurtlari ochildi. 1939 yil 25 iyulda O'zbekiston Avtomobil

transporti xalq komissarligi tashkil etildi. 50-yillarda avtotransportda yuk va yo'lovchilar tashish o'sdi.

60–80-yillarda respublikada avtotransport vositalarining tur tarkibi ko'paydi. 1991 yilga qadar O'zbekiston xalq xo'jaligida asosan Rossiya ("ZIL", "Moskvich" – Moskva shahri; "GAZ" yuk va "Volga" yengil avtomobil-lari – Nijniy Novgorod shahri; "KamAZ" – Naberejniye Chelni shahri; "Jiguli" – Tolyatti shahri; "UAZ" – Ulyanovsk shahri; "Ural" – Chelyabinsk vil. Miass shahri; "PAZ" – Pavlovo shahri), Ukraina ("LAZ" – Lvov shahri; "KrAZ" – Kremenchuk shahri; "ZAZ" – Zaporozhe shahri), Belarus ("MAZ" – Minsk shahri; "BelAZ" – Jodino shahri), Gruziya ("KAZ" – Kutaisi shahri) re-spublikalarida ishlab chiqarilgan yuk va 138 yengil avtomobillari, avtobuslari ishla-tildi. Respublikada xalq xo'jaligining sanoat, qishloq xo'jaligi, qurilish, suv xo'jaligi, aloqa, savdo, sog'liqni saqlash, kommunal xo'jaligi, madaniyat, mudofaa va boshqa tarmoqlarida ixtisoslash-tirilgan yirik avtotransport korxonalari mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gapper, Jon (2015-02-18). "Dastur avtosanoatni boshqaradi". Financial Times. ISSN 0307-1766.
2. Avtomobillar. konstruktsiya asoslari. Muxitdinov A.A. va boshq. – T. «Istiqlol nuri», 2016.
3. Transport vositalarining tuzilishi (Design of vehicles). Muxitdinov A.A., Sattivaldiev B., Xakimov Sh.K. – T. –Ta'lim nashriyoti||, 2014.
4. Qodirov S.M. va Qodirxonov M.O. Dvigatel va avtomobillar nazariyasi. Toshkent , «O'qituvchi», 1981.
5. Mamatov X.M. va boshqalar. Avtomobillar. . Toshkent , «O'qituvchi», 1982.
6. Qodirxonov M.O., Rasulov G.G. Avtomobil nazariyasidan masalalar to'plami. . Toshkent , «O'qituvchi», 1996.

